

مهرداد شفیع پور

زندان

پدیده ای آسیب زا یا آسیب زدا

واقعیتی تلخ برای فرد، اجتماع و خانواده

لغزش شده اند، در میان پژوهشگران و برنامه ریزان اجتماعی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. «۲ آثار ناشی از زندان را می توان به دو دسته مستقیم و غیر مستقیم تقسیم کرد. آثار مستقیم شامل آثاری است که زندان بر جسم و جان و روان زندانی گذاشته و خود عامل جدیدی برای بزهکاری و جرم زائی محسوب می شود. اما آثار غیر مستقیم زندان عبارت است از تأثیراتی که زندانی بودن مجرم به طور غیر مستقیم بر خانواده وی و اجتماع بجا می گذارد که هدف ما در این تحقیق بررسی آثار غیر مستقیم زندان یعنی تأثیرات زندانی شدن افراد بر خانواده و اجتماع است. بنابراین برخی از اثرات اجتماعی منفی زندان از نگاه محققین و کارشناسان به شرح ذیل می باشد.

۱- زایل شدن سرمایه ملی که همانا نیروی انسانی است محکومان به حبس، غالباً از نظر جسمی انسان های توانمند هستند که از نیروی کار بهره مندند و زندانی کردن آنان به معنای تعطیلی نیروی کار است و این سرمایه عظیم ملی که همانا نیروی انسانی است اینگونه هدر می رود و از طرفی نگهداری هر زندانی با شرایط نسبتاً مناسب دارای هزینه بسیاری است. گسترش زندان ها و افزایش آمار زندانیان و در پی آن هزینه های هنگفت بهداشتی، درمانی، غذایی و ... هزینه های سنگینی است که بر دوش دولت و اجتماع قرار می گیرد و تنها

امروزه زندان به عنوان یک واقعیت اجتماعی تلخ و انکارناپذیر که سطوحی از جامعه را در بر می گیرد، مطرح می شود. مخالفان و موافقان بحث زندان هر یک از منظری به مقوله زندان پرداخته اند. یکی زندان را آسیب زا و دیگری زندان را آسیب زدا می داند. یکی کارکردش را مثبت (تأدیب و اصلاح و بازسازی با هنجارهای جامعه) و دیگری کارکردش را منفی (تشدید بیماری اجتماعی از طریق کسب تجارب سایر زندانیان). به هر حال این نوشتار مروری است بر برخی اثرات منفی زندان از نگاه کارشناسان و محققین.

تعریف زندانی: هر شخصی که به دلیل انجام جرم و احتمال انجام آن در زندان به سر می برد، اعم از این که متهم یا محکوم باشد، زندانی در نظر گرفته می شود. ۱.

به هر حال زندان به لحاظ نیاز جوامع و به عنوان ابزار اصلی کنترل رسمی مدرنیته وجود دارد تا بتواند برای مدتی افراد ناسازگار و نابهنجار را جدای از جوامع نگه دارد و تمهیداتی بیندیشد که آنان را اصلاح نموده و سالم به جامعه باز گرداند ...

امروزه توجه به زندان به عنوان یک نهاد اجتماعی با هدف تربیتی و بازپروری آن دسته از افرادی که در سازگاری خود با محیط دچار

مهدی آبادی نمونه ای از بافت های سکونتی در اطراف زندان ها که مولود زندان قزلحصار کرج است.

۶- رواج اعمال ضد اخلاقی - جنسی و طرد اجتماعی زندانی از دلایل ناکارآمدی زندان و نارسایی مجازات حبس می توان به طرد بزهکاران از جامعه و کنار گذاشتن مجرمین از اجتماع و آشنایی آنها با فرهنگ زندان و مهیا شدن زمینه ارتکاب جرم اشاره نمود. همچنین با افزایش جمعیت کیفری در زندان ها و کمبود امکانات بهداشتی و غذایی، احتمال رواج مواد مخدر و ارتکاب اعمال ضد اخلاقی و جنسی نیز افزایش می یابد. بیکاری بر اثر زندانی شدن و در پی آن مواجهه با مشکلات اقتصادی، کنار گذاشته شدن توسط خانواده، اقوام و دوستان، القاء فرهنگ خشونت، ارتشاء و ... از این دسته آسیب ها به شمار می آیند. از اثرات دیگر آن باید به برجسب زندانی، که تا یک عمر همراه زندانی است اشاره کرد که همین برجسب برای زندانی عامل محرک جهت تکرار جرم برای بعد از آزادی است. ۷.

۷- اثرات سوء زندان بر همسران و فرزندان از جمله آثار شخصیتی زندانی شدن والدین بر فرزندان می تواند: تغییر در سرپرستی فرزندان، ناسازگاری اجتماعی با همسالان و والدین، افت تحصیلی و یا ترک تحصیل باشد. بنابراین اثرات زندانی شدن تنها بر فرد و فرزندان وی نیست، بلکه شامل همسر او نیز می گردد. این عواقب و آثار سوء از متارکه و طلاق گرفته تا گرایش به جرم و فساد و مشکلات روانی، اجتماعی، اقتصادی را نیز در بر می گیرد. ۸.

۸- بررسی یافته های یک تحقیق در ایران نشان می دهد که بین چهار آسیب (مشکلات تحصیلی فرزندان، گرایش همسر به طلاق، گرایش خانواده به جرم و گرایش همسر به فساد اخلاقی) با مدت حبس فرد زندانی رابطه معنای داری وجود دارد. به نوعی زندانی شدن فرد مجرم در زاییدن این آسیب ها در سطح خانواده و جامعه موثر می باشد. ۹.

۹- دانشمندان علوم اجتماعی از تأثیر زندانی شدن سرپرست بر

راه گریز از آن نیز توسل به اهداف پیشگیرانه و اتخاذ تدابیری برای جایگزینی زندان می باشد. ۳.

۲- گسترش بافت های سکونتی نامر سوم در اطراف دیوارهای بلند زندان

یکی دیگر از آسیب های زندان ها را در آنسوی دیوارهای بلند زنان باید جست و آن نیز استقرار زندانها در محدوده شهرهای بزرگ است. زیرا زندان ها علاوه بر آثار روانی منفی، آسیب های اجتماعی متعددی را برای ساکنان آن منطقه به همراه دارد که این موضوع به تشدید معضلات گوناگون این محدوده منجر می شود. مطالعات تجربی نشان داده است علاوه بر پدیده مهاجرت ناهمگونی فرهنگی در این بافت ها و افزایش آسیب های اجتماعی دیگری هم چون استقرار خانواده های معتادان، قاچاقچیان و متهمان در این مکان ها باعث گردیده که این مکان ها تبدیل به کانون های وقوع جرم شوند. ۴.

۳- عدم شخصی بودن مجازات و آسیب رسانی زندان به اعضای خانواده فرد زندانی

یکی از دلایل ناکارآمدی زندان عدم شخصی بودن مجازات است. پیامدهای فردی از حبس افراد مدتهاست اذهان را به خود مشغول کرده و این نکته را در مورد زندانی کردن افراد مجرم در ذهن متبادر می نماید که چنین مجازاتی با یک اصل مهم قضایی در تضاد است و آن اصل این است که تنها مجرم باید مجازات شود (اصل شخصی بودن مجازات) در حالی که معمولاً به تمام خانواده او اعم از همسر و فرزندان وی ضرر وارد می شود. زندانی کردن او به همه آنها آسیب می رساند. لذا مجازات باید فقط به شخص مجرم برگردد و او را کیفر کند و نه خانواده او را، چون خانواده آنها بی گناه هستند. ۵.

دانشمندان علوم اجتماعی

از تأثیر زندانی شدن سرپرست بر خانواده

به عنوان نوعی از بحران خانوادگی،

کوچ خانواده زندانی برای پنهان نگه داشتن زندان او تضعیف روحیه خانواده،

شرمساری اجتماعی فرزندان از زندانی بودن والدین

و دروغ گفتن آنها برای کاستن از این موضوع

و قربانی شدن کودکان یاد کرده اند.

۴- از هم گسیختن کانون خانواده و طلاق از دیگر آثار عینی زندان، از هم گسیختگی کانون خانواده و اختلاف عمیق در خانواده، و در مرحله شدید آن طلاق می باشد. طلاق فی نفسه اگر چه جرم نیست ولی در ازدیاد تبهکاری تأثیر به سزایی دارد و در واقع می توان گفت میان طلاق و جرم رابطه دو سویه وجود دارد، یعنی اگر طلاق نیز افزایش یابد جرم نیز افزایش می یابد و اگر جرم زیاد شود آمار طلاق نیز افزایش می یابد. مطابق بررسی های به عمل آمده در کشور ما ۷۰ درصد از طلاق های واقع شده برای مردان پس از اولین زندان رخ داده است. ۶.

۵- بیکاری و طرد شدن اجتماعی خانواده زندانی، تأثیرپذیری فرزندان از زندانی شدن والدین، تنزل سلامت روانی و جسمانی خانواده زندانی، تنزل در اقتصاد خانواده از دیگر آسیب های اجتماعی زندانی شدن والدین خصوصاً پدر می باشد.

بیکاری و طرد شدن اجتماعی خانواده زندانی، تأثیر پذیری فرزندان از زندانی شدن والدین، تنزل سلامت روانی و جسمانی خانواده زندانی، تنزل در اقتصاد خانواده از دیگر آسیب های اجتماعی زندانی شدن والدین خصوصاً پدر می باشد.

۱۴- بازداشت و سلب آزادی انسان و نگهداری او در زندان به عنوان مجازات ضمن این که محاسنی دارد، دارای معایب و مفاسدی نیز می باشد از معایب مهم کیفر، همین بس که گفته شود:
الف) در زندان هایی که بزهکاران دور هم جمع می شوند، در حقیقت یک آموزشگاه عالی فساد تشکیل می شود؛
ب) ارتکاب جرم و استقبال افراد بیکاره و ولگرد بدون وجه و احترام اجتماعی از زندان دو زیان بر جامعه وارد کرده اول: زیان معنوی که آن کثرت وقوع جرم است که بر انحطاط اخلاقی جامعه می افزاید. دوم: زیان مادی است که بر متضرر از جرم از یک طرف و بر بودجه مملکت از طرف دیگر وارد می شود؛
ج) تحمیل هزینه های اقتصادی بر خانواده زندانی برای دید و بازدید او، پیگیری های قضایی و آزاد کردن وی؛
د) شبیه بودن زندان به بیمارستان. همانطور که اشخاص بیمار انتظار بهبودی و خروج از بیمارستان را دارند و چه بسا با پزشک و پرستار خود به ستیز برمی خیزند، زندانیان نیز برای رهایی دچار اختلالات روحی و روانی گذشته که حتی به مراقبان زندان اعتراض و با آنان با خشونت رفتار می کنند.
ر) بدترین حالتی که بر زندانی و کسان و بستگان او می گذرد طولانی شدن بازداشت موقت او برای محاکمه است. ۱۵

منابع:

۱. زارعی قاضیانی، طهمورث، بررسی تأثیر زندانی شدن بر خانواده زندانی، مجله اصلاح و تربیت، خرداد ۱۳۸۸، شماره ۸۵، صفحه ۴۸.
۲. نورمحمدی، حسن، آسیب های زندان و مباحث شرعی موجود در زندان، مجله اصلاح و تربیت، خرداد ۱۳۸۸، شماره ۸۵، صفحه ۵.
۳. همان، صفحه ۷.
۴. همان.
۵. همان
۶. همان.
۷. همان، صفحه ۸
۸. زارعی قاضیانی، طهمورث، بررسی تأثیر زندانی شدن بر خانواده زندانی، مجله اصلاح و تربیت، خرداد ۱۳۸۸، شماره ۸۵، صفحات ۵۰ و ۵۱.
۹. همان، صفحه ۵۲
۱۰. معروفی، یحیی، بررسی تأثیر زندانی شدن بر والدین بر عملکرد تحصیلی فرزندان، مجله خانواده و پژوهش، تابستان ۱۳۸۴، شماره ۲، صفحات ۵ الی ۱۱.
۱۱. ربیعی، ناصر، فرهنگ حبس خواهی و پیامدهای منفی آن، مجله اصلاح و تربیت، مهر ۱۳۸۴، شماره ۳، صفحه ۱۱.
۱۲. همان.
۱۳. محمدی فر، حمید، زندان: تأثیر زندانی شدن بر خانواده های زندانی، مجله اصلاح و تربیت، اسفند ۱۳۸۴، شماره ۴۸، صفحه ۵۰.
۱۴. همان.
۱۵. شورای تحقیقات اداره کل زندان های استان اردبیل، بررسی آثار حبس طولانی مدت بر خانواده های زندانیان، مجله اصلاح و تربیت، خرداد ۱۳۸۲، شماره ۱۵، صفحات ۵۲ و ۵۳.

خانواده به عنوان نوعی از بحران خانوادگی، کوچ خانواده زندانی برای پنهان نگه داشتن زندان او (فیضمن ۱۹۹۰) تضعیف روحیه خانواده، شرمساری اجتماعی فرزندان از زندانی بودن والدین و دروغ گفتن آنها برای کاستن از این موضوع (اسنلر ۱۹۷۶) و قربانی شدن کودکان (بلوم و استینهارت ۱۹۹۳) یاد کرده اند. ۱۰- حبس های دراز مدت به نوعی تجویز از هم پاشیدن خانواده می باشد

جدا کردن محکوم به حبس از خانواده، لطمه های روحی و معنوی به همسر، از بابت ناتوانی در ایفای وظایف زناشویی از طرف همسر زندانی خواهد بود که خود موجبات مفاسد بعدی از قبیل تأمین نیاز جنسی زن از طریق نامشروع که هم باعث ویرانی کانون خانواده و هم عامل ترویج فساد در اجتماع خواهد بود فراهم می آورد و از طرف دیگر حبس مجرمان زمینه های مساعدی را برای طلاق فراهم می کند که می تواند به بروز آسیب های اجتماعی جدی تر دامن زند. ۱۱- بزهکاری اولاد

بنابر تحقیقات انجام یافته میزان ارتکاب جرم در بین جوانانی که دارای خانواده ای جنایت کار بوده اند یا بر اثر ارتکاب جرم خانواده از هم پاشیده شده اند، ۷ برابر بیشتر از سایر خانواده هاست. به خصوص محکومیت پدر یا مادر به حبس، و این مطلب اتفاقی نیست که ۱۴ درصد از پدران و یا مادران جوانان بزهکار خودشان به علت ارتکاب جرایم مختلف محکومیت داشته اند. ۱۲

یکی از آثار عینی زندان،

از هم گسیختگی کانون خانواده و اختلاف عمیق در خانواده و در مرحله شدید آن طلاق می باشد.
طلاق فی نفسه اگر چه جرم نیست ولی در ازدیاد تبهکاری تأثیر به سزایی دارد و در واقع می توان گفت میان طلاق و جرم رابطه دو سویه وجود دارد، یعنی اگر طلاق نیز افزایش یابد جرم نیز افزایش می یابد و اگر جرم زیاد شود آمار طلاق نیز افزایش می یابد. مطابق بررسی های به عمل آمده در کشور ما ۷۰ درصد از طلاق های واقع شده برای مردان پس از اولین زندان رخ داده است

۱۲- مشکل پذیرش اجتماعی کودک از طرف همسالان
کودکی که یکی از والدینش در زندان به سر می برد، از لحاظ پذیرش اجتماعی در بین همسالان هم مدرسه ای و سایر موقعیت های اجتماعی با مشکلات عدیده ای روبرو می شود و همواره یک احساس حقارت، شکست، سرخوردگی، خود کوچک بینی و خود پنداره منفی را باخود حمل می کند و تمامی روابط اجتماعی و انسانی اش را تحت تأثیر قرار می دهد. ۱۳

۱۳- مشکل تحصیل فرزندان
مشکلات تحصیلی از پیامدها و نتایج قابل پیش بینی زندانی شدن والدین است. تحقیقات نشان می دهد که کودکان متعلق به خانواده های از هم گسیخته و ناآرام، دارای افت تحصیلی زیاد و پیشرفت تحصیلی کمی هستند. وضعیت تحصیلی فرزندان تحت تأثیر زندانی شدن والدین قرار می گیرد. زیرا تحصیلات نیازمند آرامش روانی و محیط امن و فراهم بودن امکانات است که در خانواده های نابسامان و یا دارای والدین زندانی و مجرم چنین موقعیت مناسبی وجود ندارد. ۱۴